

Пейо Яворов

Когато гръм удари, как ехото
заглъхва

Събитието се извършва в един източнокрайдунавски град през лятото на 1908 г.

УЧАСТВУВАТ:

САВА ПОПОВИЧ, земевладелец

БИСТРА, негова жена

ДАНАИЛ, техен син

ОЛГА, тяхна възпитаница

ПОЛКОВНИК ВИТАНОВ

Действие първо

КАРТИНА

Салон в къщата на Сава Попович с изящно проста наредба. Надвечер. Сава Попович и полковник Витанов разговарят при една маса. Бистра, на друга страна, плете нещо – страдно внимателна към разговора на мъжете.

Витанов. Н-да-а. Точно вчера все ето било! Толкова години...

Попович. Нашият Данаил е живата мярка за това време.

Витанов. То беше под стария дъб, в градината на чифлика. Там ме посрещна ти. Помниш ли: беше толкоз тъмно, че не можехме да се здрависаме.

Попович. Наистина, двайсет и три години...

Витанов. Не, една по-малко.

Попович. Че Данаил е на двайсет и една!

Витанов. Вот, ти обърна моята история наопаки. Аз не съм гонил Батенберга, а се бунтувах против регентството...

Попович. Тъй, тъй, тъй. Февруарският бунт през осемдесет и седма. Данаил се роди в края на ноември същата година.

Витанов. Аз се радавам, че министерството изпрати мене за тая ревизия в тукашния гарнизон. Когато вие предпочитате Букурещ и не стъпвате в София!

Попович. Е, да, видяхме се най-сетне. Па нели си тук и утре ще видиш Данаила... Бистра, портрета отзарана беше тук, а сега – изчезнал.

Бистра. Той трябва да е в моята стая.

Попович. А! Витанов! С какъв тон беше казано това! Да речеш, че ревнуваме сина и нарочно сме скрили портрета му.

Витанов. Много съм любопитен да го видя.

Бистра отива за портрета с очевидна нервозност.

Попович. Майка... Закъсняването на парахода я безпокои. Всъщност – тревогата я обхвана ненадейно тази вечер.

Витанов. Н-да, майка... Данаил – колко години вече той е в Париж?

Попович. Четири. Още една и свършва.

Витанов. Адвокат ли ще става?

Попович. Адвокат? Ба! Не бих се радвал.

Витанов. Тогаз!

Попович. Разбира се, ще го оставя сам да избира, както сам избира и науката си. Той почна с история и продължи с правото.

Витанов. Навярно бълнува нещо?

Попович. Той ми писа още преди две години, па немалко охота за спор показа и миналото лято, когато беше тук. *(Весело.)* „Ти, татко, си един своеобразен хуманитарист – така ми писа, – но ако беше в Париж, щеше да бъдеш голям социалист.“

Витанов. Попович, не зная дали упътваш младия човек с достатъчно строгост.

Попович. Всичко е тъкмо по възрастта му. Той няма никакви изключителни дарби, но аз не се безпокоя: не дарбите са за гордост, а онова, което човек прави сам от себе си. Моето момче е много, много умно. Ще видиш: от него ще излезе един хубав човек.

Витанов. Какъв например?

Попович. Какъвто се намери той сам в душата си. Догодина, като завърши образованието си, ще го пратя да поговори со себе си под стария дъб.

Витанов. В чифлика?

Попович. Разбира се, там. Като мене някога. Дори еднакво придружен.

Витанов. Придружен от кого?

Попович. От оная пеперудка, която преди малко ти хареса толкова много: Олга.

Витанов. Ще го жениш ли?!

Попович. Аз нямам нищо против, защото те се обичат.

Витанов. Толкова млад!

Попович. И толкова по-добре. Човек се ражда не за свое удоволствие, а за нещо по-високо. Ние разбираме себе си, когато получим благословията на природата. И в тоя смисъл аз казах, че Данаил ще отиде да поговори со себе си...

Витанов. Но аз не разбрах, какво прави тук...

Попович. Олга? Тя е без баща и майка. Баща ѝ, един богат румънски булгарин, се разписа в несполучливи предприятия и умря преди десетина години. Майка ѝ, далечна родственица и близка другарка на жена ми от Notre Dame de Sion – умря преди четири години също в Румъния:

там учителствуваше тя след смъртта на мъжа си...

Витанов. Хм!

Мълчание.

Бистра (*вляза, носеща малък портрет*). По Дунава иде параход. (*Тя подава портрета Поповичу, но Витанов нетърпеливо го прихваща*). Олга...

Попович. Нели агенцията събщи тая заран, че парахода „Австрия“ ще пристигне чак утре? Повредата от сблъскването била значителна.

Бистра. Олга беше на балкона. Тя го забеляза и припна без шапка да пита на пристанището.

Попович. Напразно.

Витанов (*все още разглежда портрета*). Какъв молодец! Левент гвардеец можеше да стане.

Бистра (*сякаш насилно изрича думата, подчертавайки неволно*). Баща му няма такива идеи...

Витанов (*двусмислено*). Доколкото си спомням миналото...

Бистра (*отива до прозореца тихо*). Аз пък мразя миналото.

Попович. Впечатлителна, каквато е, тя запази спомена от онова време и остана потресена...

Бистра. Сава, г-н Витанов може криво да те разбере.

Попович. Защо, Бистра? Дори отнапред да знаех последствията, пак бих направил всичко, което направих тогава.

Витанов. Да те влечат по затворите и да те изтезават толкова варварски, защото си ме улеснил да избягам през границата – о-о!...

Попович (*с добродушен смях*). Изобщо, то не беше толкова лошо, уверявам те. Между другото аз можех да направя при особените обстоятелства някои много ценни размишления.

Витанов. Аз не съм толстоист като тебе.

Попович. А-а, не! Раснал съм в Бесарабия, учил съм в Русия, доста идеи изнесох оттам... но не съм толстоист. Аз се старая да бъда просто човек, да живея в *доброто*. За да живеем в доброто, ние трябва да познаем *истината в себе си и у другите*... А това значи – да разгадаем велика тайна: не „да не се противим на злото“, а *как да го третираме човешки*.

Витанов. Под стария дъб ли научи това!

Попович. Там, там... Човек може да научи там много работи. Например – и да вярва в скрития смисъл на своя стремеж към

съвършенство. Т.е. – да получи онова ясно спокойствие, което го прави способен да се чувства щастлив. Да бъдеш щастлив е един талант, който се развива чрез упражнение.

Витанов. (*се смее*). Как беше то: истина в човека – да му извадиш душата на щик?

Попович. (*маха с ръка*). Душегубец!

Бистра. (*внезапно*). Олга се връща. Ето – дима се вижда оттук.

Попович. (*отива към прозореца*). Витанов, какво ми дойде на ума: ти беше при нас някога, когато искахме син, ти си тук и сега, когато го чакаме.

Витанов. Ну, утешен съм за другото... щом съм бил поне и предтеча на радости за тебе...

Бистра (*изчервена и объркана*). Аз щях да извикам на Олга, пък тя... пък тя отмина!

Попович. Бистра, недей се вълнува толкова! Възможно ли е това да бъде „Австрия“!

Олга (*влазя запъхтяна*). Лельо, „Австрия“ пристига... Аз нели предчувствах! „Австрия“... (*Иска да излезе.*)

Бистра. Къде?

Олга. Да си взема шапката.

Бистра. Ти ще останеш тук с господина полковника.

Олга (*разочаровано*). Аз мислех...

Витанов. Но защо? И аз ще дойда.

Попович. Парахода свири, чуete ли? Пристанището е на пет стъпки, но пак ще закъснеем.

Бистра (*тихо и решително на Витанов*). Моля ви се, не дохождайте!

Попович. Олга, ако дойде човека от чифлика, кажи му да почака. Ох, аз се обърках: ще кажа долу на слугата. Витанов, ти остани, че ние почти ще тичаеме. Довиждане. (*Излязя.*)

Витанов. Поне момичето...

Бистра. Не, не. (*Излязя.*)

Олга (*гледа през прозореца*). Те едва ли ще стигнат навреме.

Витанов. Вижда ли се оттук?

Олга. Пристанището? Не... ъгъла на една къща пречи.

Витанов. Че то – да повикам една батарея да го разруши. А? Тогава по-скоро ще видим г-на Данаила.

Олга. Добре, но ще пострада един поручик. Сега е зад дантелената завеса. Ето, ще се покаже.

Витанов. О-о!

Олга (*дига пръст*). А-а! Защото той се показва вече. Елате, моля ви се, да го уплашите с вашите полковнишки еполети.

Витанов (*отива на прозореца*). Тоя млад адютант ли? Той днес беше при мене по работа, ще дойде и утре заран.

Олга (*се смее, отстъпила зад Витанова*). Бедничкият, бедничкият, как се прегъна, като ви забеляза! Избяга...

Витанов. Колко жестока сте, млада госпожице!

Олга. Какво да му правя, като е такъв! И на улицата, току видиш, тръгне подире ми. А пък уж е нещо като приятел на Данаила от миналата година.

Витанов. Вот как!

Олга. Аз обичам патриотите. Който е гледал като мене как ръмъните гонят българите... (*Горчиво.*) Майка ми, бедната, от такива работи се разболя и не стана...

Витанов. Вие сте много умно момиче.

Олга. О, мерси!... Тук често дохождат от София комити, докарват ги...

Витанов. Интернирани?

Олга. Подпоручика все с такива ходи. Аз често бих му свирила „Шуми Марица“, като минава с тях... Но шом не се държи прилично!

Витанов. Този вятър в къщата на Поповича... (*взема портрета и отново го разглежда.*) Пишете ли си с Данаила подобни работи?

Олга. С Данаила, такива неща – хм, не би било много весело.

Витанов. Тогава какво си пишете?

Олга. Ех, все намираме едно или друго.

Витанов. Не, навярно винаги едно. (*Гледа я изпод вежди, усмихнат.*) C'est toujours l'amour.

Олга. От кой род е думата „amour“?

Витанов. Разбира се, от женски.

Олга. Кога?

Витанов. Когато трябва!

Олга (*се смее*). И Данаил направи напоследък грешка в едно писмо. (*Гледа през прозореца към улицата.*) Когато думата е от мъжки род, той я употреби с прилагателно от женски...

Витанов. А-а, чакайте: той е говорил за себе си. То се знае, с една мъжка любов всякога отива едно женско прилагателно!

Олга. Вот как!

Витанов. Ето так...

Данаил с каскет в ръка и с пътничка чанта през рамо се явява на прага и застава усмихнат.

Олга (*много радостно.*) Данаил!

Данаил (*не забелязва Витанова и се впуска да я прегърне*). Защо те нямаше на пристанището?!

Олга. Като не те видях през прозореца!

Данаил (*я прегръща и целува*). Кажи...

Олга (*смутена*). Г-н полковника...

Витанов. Виноват. Вашите родители оставиха госпожицата поради мене...

Данаил. Татко помена, но аз...

Олга. Г-н полковник Витанов.

Витанов (*хваща ръката на Данаила*). Стар приятел. Свързан с вашето семейство чрез стари спомени отпреди да бъдете роден... Затова нека не ви учудва моето вълнение...

Данаил. О, аз зная много за вас и за онова време, баща ми е разказвал. Не ще да е било твърде хубаво, поне за майка ми... Тя никак не обича да го спомня, затова не стъпва и на чифлика, дори и мене не пушта там...

Витанов. Всящност... то не е било толкова лошо, онова време, щом оттогава е тоя... тоя хубав юнак, нели, малка госпожице!

Олга. Сега той съвсем не прилича на портрета си.

Витанов. Сега той е по-мъжествен!

Данаил. Аз не на шега почвам да се смущавам.

Бистра (*влизайки*). Ние отидохме да го посрещнем, а той ни остави на пътя и полетя насам.

Витанов. Така е, госпожо, щом на орлето пораснат крила...

Данаил. Но аз – в старото гнездо...

Витанов. За малката птичка...

Бистра. Ние напразно излязохме: парахода ни беше изпреварил.

Данаил (*усмихвайки се на Олга, която поради закачката на Витанова го гледа свенлива и признателна.*) И първата ви дума беше жив ли съм.

Бистра. Е, не беше тъй: попитахме здрав ли си.

Данаил. Но кажи, майко, много ли се тревожихте през тия двайсет и четири часа? Ти изглеждаш съвсем... някак си съвсем плаха. (*На*

Поповича, който влазя.) Татко, убеди мама, че аз съм същия: виж как странно ме изглежда!

Попович. Ти нели си тук, ще ѝ мине... Задържа ме във човека от чифлика. Ще трябва пак да се върна при него за четвърт час. Подир три дни и аз отивам. Витанов, да беше свободен, бих те поканил – да заминем ей тъй, както сме, всички. Там бихме прогонили породения пак там кошмар на моята жена.

Бистра (*хваща Данаила за ръката, едва чуто*). Кошмар!

Витанов. Аз нямам нищо против. Лесно е да намеря една седмица.

Данаил. Съгласи се, майко.

Олга. Аз зная, че на Данаила много му се иска това: ние си бяхме писали.

Бистра. Идете, деца: вас никакви кошмари не трябва да ви смущават, идете без мене.

Попович. Бистра... наистина, тая вечер аз не мога да те позная. Успокой се.

Витанов (*гузно*). Нерви поради тревожното очакване, изхабени нерви...

Бистра (*го поглежда*). Навярно!

Попович. Нели Данаил е тук, ще ѝ мине. Аз ще ида да свърша, за да вечеряме по-скоро. Гостите ни трябва вече да са огладнели. А ти, Данаиле, промени това опрашено палто. Аз изпратих куфарите отвъд...

(Като излязя.) Нямам ли право да бъда горд, Витанов?

Витанов. Искрено завиждам.

Бистра (*целува Данаила по челото*). Иди.

Олга. Аз ще му помогна, лельо.

Мъчителна неловкост.

Витанов. Те се държат по-свободно от годеници.

Бистра. Ние ги считаме стодени. Лошото би дошло, ако ги заставахме да се крият. Както и да бъде, това не е важно сега.

Мълчание.

Витанов. Важното е, че аз съм тук и вие не можете да ме търпите?

Бистра. Защо дойдохте? Наистина ли сте случайно в града?

Витанов. Н-да, в града... случайно, доколкото са случайни

требванията на една служба. Но тук, у вас...

Бистра. Какво искате?

Витанов. Може би всичко, може би нищо: аз сам не зная още .
(Ходи.)

Бистра (тревожно). Говорете, моля ви се, щом еднаж ми дадохте да разбере, че се налагате тук.

Витанов. Няма защо да крия туй.

Бистра. Е?

Витанов. Почакайте. Вот, ще ви кажа. Тоя режим – аз не мога да го понасям вече.

Бистра. Тоя режим?

Витанов. Да, режима на изгнанието... България, българското правителство ме амнистира заедно с другите емигранти, върнах се на служба дори... но аз не го почувствувах!

Бистра. Не ви разбирам.

Витанов. Аз не почувствувах да съм пристъпил границата обратно. Аз съм все тъй далеч от всичко мило...

Бистра (с пресекнат глас). Какво мога...

Витанов. Ще знаете какво можете, като ме разберете... Там, в Русия, през осем дълги години аз не се разкайвах за бунта, когато вече спокойно преценявах вината си... Не се ракъйвах нито дори когато срещнах явното презрение на ония, които бях смятал за доброжелатели. Защото с бунта дойде и другото – което... което даде особен смисъл на живота ми...

Бистра. Моля ви се, престанете или аз ще се махна оттук.

Витанов. Ти няма да се махнеш, Бистра, защото ние, аз и ти, сме добре свързани: още там, в чифлика, преди двайсет и две години!

Бистра. Запомнете, че оттогава аз съм ходила в чифлика само веднъж, преди пет години, и не можих да престоя повече от три дни...

Витанов. Защо ми казваш всичко това!

Бистра. За да разберете защо ви писах още преди да бъдете амнистиран; защо исках вашата честна дума, че никога няма да ни подирите...

Витанов. Същото чувство, което ме накара някога да я дам, честната дума, ме кара сега да я наруша.

Бистра. Вие я престъпихте... както сте престъпвали и клетвата към отечеството си!

Витанов. Бистра, това са въпроси само на моята съвест!

Бистра. Вашата съвест – тя ви позволи да посегнете върху семейната чест на един човек, у когото намерихте прибежище... Да, да,

когато всеки пъдар беше длъжен да ви убие, където ви срещне!

Витанов. Бистра...

Бистра. Върху семейната чест на такъв човек – и то в момент, когато той е отишъл да улесни избягването ви, да увещава водачи и стражари!

Витанов. Аз зная какво Попович е направил за мене, но...

Бистра. Но все още изглежда, че главното не знаете или не искате да го съзнаете: какво вие направихте... В онова време знаехте повече, разбирахте всичко: мечтите на един благороден мъж, нетърпелив да види семейното си щастие пълно; душевното състояние на една млада жена, която го обича и не би желала да му липсва нищо... Аз ви разказвам всички обстоятелства, за да си припомните вашата постъпка, да я съзнаете!... Помните ли: когато хитрите думи не стигнаха, вие употребихте средствата на... на един башибозук, господине!

Витанов. Свърши ли?

Бистра. Аз свършвам, като кажа, че единственото нещо от ваша страна ще бъде, единственото; да си отидете сега под някой благовиден предлог и да не се върнете вече!

Витанов. Етого не будет?

Бистра. Няма да бъде това?

Витанов (*спокойно, почти тържествено*). Не. За онова, което е било, нека бог съди... Аз не се кая, защото само тъй можеше да получи живот...

Бистра. Млъкнете!

Витанов. Защото само тъй можеше да имаме нашия син.

Бистра (*вцепенена*). Нашия син!

Витанов. Моя и твоя, нашия син, Данаил.

Бистра. Данаил!

Витанов. Нели си привикнала на тая мисъл?

Бистра. Аз не съм привикнала на тия думи, Витанов. За мене всичко беше като един спомен от някакъв лош сън...

Витанов (*грубовато*). Който се сбъдна в един хубав сън.

Бистра. Почакайте, чий син! Ваш... отде занете това?

Витанов. Ти питаш отде! Ти ми isa.

Бистра. Да, да, веднага след раждането, в един особен момент...

Витанов. И каза истината.

Бистра. Никаква истина! То беше едно съмнение. Никой не може да има увереност в такива работи. Какво значат писмата за една душевно болна жена? Изобщо след случката в чифлика аз не бях на себе си. В

начало помислих да кажа всичко на мажа си, но не посмях. Уплаших се не за себе си, моето щастие беше вече сломено, уплаших се за него... И тогава – както бях изгубила вътршно равновесие... аз ви писах. Заклинах ви да не погубвате щастиято на Сава. За него – не за себе си ви молах: за мене беше все едно: лъжата тровеше радостта ми да се чувствувам майка. Но допустима ли е разумната увереност, че Данаил е... ваш, както го бях повярвала аз?

Витанов (*тихо*). А твоето бездетство преди и след?

Бистра. Може би аз съм имала своите лични причини...

Витанов. Той е мой! Смешно е да спорим: стига да го погледне човек по-внимателно... Но, Бистра, чуй: аз помня чифлика... Толково спокойствие и топлина имаше там, при вас, около тебе! Ти очарователна и Попович – много щастлив... Аз те обикнах и си въобразявах какво е да бъде човек на негово място... Моята жажда за живот като оня, който живеехте вие, беше много голяма: равна на отчаянието ми... Аз те гледах и жадувах, додето оглушах за всички длъжности... Ти се противи, ти се бори, отслабна и се отдаде...

Бистра. Нима вие...

Витанов (*я прекъсва*). Ну, да не спорим. Аз имах някои илюзии, може би неуместни. Но защо не извика? Ти само заплака... Защо не стреля, като дръпна револвера от кръста ми? Ти захвърли оръжието така, че после не можех да го намеря...

Бистра. Пощадете ме, млъкнете!

Витанов. Добре: било е, както ти мислиш или искаш... Днес аз зная само едно: че съм много нещастен; да бъда свързан с тебе и ти да не бъдеш моя; да имам син и той да не ме познава!

Бистра (*много уплашено*). Вие полудявате ли?

Витанов. Най-после попитайте Поповича какво сам той е проповядвал пред мене още преди двайсет и толкова години; съпругът е баща и съпругата – майка, инак няма съпружество. Аз повтарям словата, както са се връзали в мозъка ми; смисъла на брака не е в благословията на попа, а в благословията на природата.

Бистра (*стои зашеметена, изхлипва внезапно, но се овладява бърже*). Ако можете да си въобразите всичкия ужас, който ми вдъхвате...

Витанов. Бистра, ако можеш ти да си представиш какво значи да бъде човек сам-самин – в своята стая на стар ерген, – да разравя спомени и да чака един печален край! Поне да имах някой близък, ну, един брат, макар една сестра... Моите родители паднаха през време на турските кланета. Сестра ми – аз имах една сестра... тя също е минала под

нож или е умряла в някой харем...

Бистра. Какво мога...

Витанов. Аз изнесох името си, с добро и лошо, през две войни и една революция: кому ще го предам?... За моето добро никой не се е радвал с мене и пред никого не съм се оправдавал за лошото. Аз често си припомням словата, които съм слушал пак от Поповича: човек не е никога горд или прав сам пред себе си. Кому мога да се изповядам?

Бистра. Но какво искате от мене?!

Витанов. Бистра, аз не зная дали съм с ума си; струва ми се, че дишам не въздух – да! – не въздух... а някакъв пламък, който ме упоява... Аз те видях до себе си и редом стеоше нашия син...

Бистра. Вие бълнувате, Витанов. Опомнете се, приятелю; приятелю мой! Вие казвате, че ме обичате... Който обича – щади... Повторете, че ме обичате, аз искам да го чуя.

Витанов. Бистра, сърцето ми е било винаги за тебе.

Бистра. Ако е тъй, защо ме мъчите, защо ме плашите?

Витанов. Аз бих желал да умра за тебе и за моя син!

Бистра. Само него оставете! Гледайте мене, обичайте ме... Само Данаила оставете! Какво може да излезе от всичко това? Аз ще кажа, че вие сте луд; мислите ли, че няма да се боря? Ще се боря и ще победя. Вие не познавате една майка, когато иска да спаси гнездото си и щастието на своята рожба... Данаил е тъй привързан към Сава, те двамата тъй се обичат!...

Витанов. Неужели ти мене нямаш в сърцето си... ну, да оставим!... Мозъка ми кипи...

Бистра (*отчаяно*). Витанов, чуйте ме!

Витанов (*я хваща за ръцете*). Бистра...

Бистра. Едно време вие ме хванахте най-напред за ръцете и говорихте за тях... Но слушайте, оставете ми вашия адрес в София, аз ще ви пиша... (*Той иска да ѝ целуне ръцете.*) Не... не, да! Целунете ги... Някога вие ги стискахте така, че аз се превих: пръстените бяха разкървали пръстите ми. Сега аз съм привикнала на големите болки и търпя мълчаливо...

Витанов. Мила моя...

Бистра. Оставете ме вече. Всяка минута може да влезе някой. Идете си веднага. Така развълнувани, както сме и двамата... Идете си и аз ще кажа, че сте си спомнили за една много важна работа... То ще бъде странно, но все пак...

Витанов. Само една минута!

Бистра. Не, по-скоро... Аз ще дойда да ви видя утре на хотела; ще издебна време... тогава ще договорим всичко; сега – идете си...

Витанов. Искам да те притисна само веднъж до себе си.

Бистра. Не.

Витанов (*я привлича*). Само веднъж – и си отивам. Инак...

Бистра (*мъртвобледна*). Моля ви се... идете си веднага...

Данаил (*влизайки*). Ето ме и...

Бистра и Витанов се отдръпват един от друг; тя – като подкосена, а той – почти хладнокръвен. Данаил стои като вкаменен на прага.

Витанов. Влезте, момко!

Бистра (*беззвучно*). Витанов, заклинам ви...

Данаил. Защо да не вляза? Това е къщата на баща ми. (*Пристъпва*.)
Но аз мисля... аз мисля, че други не е трябвало да влизат тук?

Витанов. Забележката ви е уместна, само че...

Данаил. Майко, не искам да те обиждам, но аз съм длъжен, в името на баща си, да кажа на господина, че той трябва... (*решително*) веднага да се махне оттук!

Витанов. Госпожо, той е прав, додето вие...

Бистра. Недейте ме разпъва накръст. Пощадете ме поне тая вечер.

Данаил (*жестико*). Аз признавам, че изпаднах тук съвсем не навреме и на място. И затова все по-малко разбирам какво става около мене...

Витанов (*свива рамене*). Тем хуже для всех... Бистра, предоставям го тебе до утре! Лека вечер, Данаиле. (*Излазя*.)

Данаил (*при тия думи на Витанова остава като зашеметен. След продължително мълчание той спира болезнен поглед върху Бистра*). Майко, ще предупредиш ли татка? Аз не зная какво се тъкми, но пак... но пак те питам: ще предупредиш ли татка?

Бистра, застанала почти гърбом към Данаила, е навела глава, захапала кърпата си, и мълчи.

Данаил. Добре. Аз ще кажа като оня, който си отиде: лека вечер и – ще видим какво ще бъде утре.

Олга (*го пресреца*). Данаиле, аз наредих на етажерката всичките книги, които си донесъл ... (*недоумяваща, тихо*). Какво й е на леля?

Данаил. Олга, кажи на татка, че аз няма да вечерям. Нека той не ме търси, защото ще си легна веднага. Не ми е добре от пътя.

Олга. Как така изеднаж?

Данаил (*нервно*). Остави ме сега на мира! (*Излазя.*)

Олга (*готова да заплаче*). Лельо, защо Данаил ми говори така? Лельо, защо плачеш...

Бистра (*иска да се овладее*). Аз ли? Не, не плача...

Олга. Не видях ли, че си бършеше сълзите! А... а къде отиде полковника?

Бистра. Отиде си.

Олга. Отиде си?... Той! той е казал нещо на Данаила и са се скарали. Заради мене е било, лельо, кажи ми!

Бистра (*глухо*). Няма нищо, Олга, успокой се.

Олга. Лельо, ти плачеш, защото ме обичаш... Аз бях разказала на полковника някои истории...

Попович (*влазя*). Най-после!... Господи, дреболии, а те занимават с тях по цели часове... Ще вечеряме ли? Данаил готов ли е? А Витанов де е?

Олга. Тоя господин Витанов се скарал с Данаила и си отишъл. И Данаила е сърдит, не иска да вечеря. Но аз ще се обясня с него още сега! (*Излазя.*)

Попович. О-хо! Бистра, какво е станало? Ба, как изглеждаш ти! Скандал, що ли? Данаил – млад – се носи с такива идеи... Витанов също се забравя, помня го от едно време...

Бистра. Нищо няма.

Попович. Но защо Данаил е сърдит, защо полковника си отиде – и защо ти изглеждаш толкова зле?

Бистра. Нели занеш, че изобщо тая вечер аз не съм добре!

Попович. Да, но данаил е вече тук.

Бистра. Тъй. Той е тук. И голямата мъка е тук.

Попович. Бистра, какво значат тия дуи?

Бистра. Ако би могъл да не ме питаш; да не ти говоря...

Попович (*я доближава*). Господи, боже! Никога нникакъв облак не е имало на нашето небе, а тя трепере, като че гръмотевица е паднала върху нея...

Бистра (*с примряло сърце*). Желала бих да ти кажа, Сава, че те обичам днес повече от всеки друг път, и д ами повяраваш.

Попович. А-а, нужно ли е това? Известно е то, Бистра! И няма защо да ми привеждаш доказателства. Мъчно можеш ме убеди в

противното, т.е. че не ме обичаш.

Бистра слага глава на рамото му и изхлипва.

Нервите. Тия твои нерви! Ти почти бълнуваш. Аз почвам сериозно да се безпокоя. От година на година все повече и повече...

Бистра (*въздиша*). О, боже, мой.

Попович. Някоя дреболия, някакво пререкание между Данаила и Витанова и ти дохождаш до състояние да бълнуваш. Данаил ще ми разкаже всичко.

Бистра (*трепва*). Чакай още малко.

Попович. Ето пак!

Бистра. Ти криво ме разбираш, Сава, и аз страдам още повече. Може би... може би въпрос е за Данаила.

Попович. За Данаила?

Бистра. Ако някой поиска да ти го отнеме!

Попович. Да ми го отнеме? Какво говориш?

Бистра. Допусни това за минута...

Попович. Да ми отнеме Данаила – може ли друг освен смъртта? И тя не може? Смъртта никога нищо не може. Който е възмажавал като мене, сред природата – знае това. Поне аз го зная, Бистра!

Бистра. Ти си неизменен...

Попович. Но ти се измени, мила моя. И ти доказа, че по-често човек изменя на радостите, а не радостите нему.

Бистра. Аз те попитах за Данаила толкова сериозно!

Попович. Сериозно, Бистра?

Бистра. Да.

Попович. Какво да мисля тогава!

Бистра. Всичко!

Попович. Но Данаил е жив!

Бистра. Не зная дали няма неща, по-тежки от смъртта.

Попович. Моля ти се, Бистра, говори най-сетне. Какво заплашва Данаила? Как мога да го изгубя? (*Туря ръка на челото си.*) Той иска да ни напусне! Истина ли, нашия Данаил? Но кажи, защо? Ти мълчиш, значи, това е!... О-о, той се е сгодил, той се е оженил. И сега – сега иска да си отиде! Но какво има в туй? Туй не е най-голямото нещастие... Да, олга... Но между тях не е имало нищо особно!...

Бистра. Ох, ако беше това!

Попович. Не е това? Какво тогава? Някоя друга история, по-лоша? Например, каква? Данаил... Данаил не е способен на безчестия! По

темперамент той е много горещ, но ми прилича в това, но не е способен за позорни постъпки, или, може би, в един благороден порив... за едно благородно дело – е станал жертва на някое мошеничество? Кажи! Аз нито ще го укоря; цялото си състояние ще дам за изкуплението му... Кажи! Не е ли това? Значи, не е това? Тогава... тогава някое убийство, може би, и сега той се спасява, бяга?... Ей сега ще види...

Бистра (*се изстъпва пред него*). Стой! Аз съм виновната...

Попович (*слисан*). Ти си виновната? В какво, бистра? Моля ти се, говори!

Бистра. Данаил нищо не е извършил, аз съм грешната! Данаил ще си остане при тебе. Аз ще се махна...

Попович (*ужасен*). Ти ще се махнеш? (*Стремително я хваща за раменете и я разтърсва.*) Бистра! Мила моя! Познаваш ли ме? Аз съм Сава, твоя мъж, който те обича. И Данаил е тук – твоя, нашия Данаил – и нищо не се е случило!

Бистра (*ридае*). Аз не съм луда, Сава, и ти говоря в пълно съзнание. Може и да полудея, но още съм с ума си. Данаил ще остане тук, аз ще се махна. Една недостойна жена не трябва да стои под тоя покрив.

Попович (*со спряно дихание*). Обясни се ... (*Тръгва навън.*) Ще повикам Данаила.

Бистра (*се хвърля към вратата и застава на прага с блуждаещ поглед*). Ни стъпка! Ти всичко ще узнаеш. Нека само поговоря няколко минути с него...

Попович. Бистра, остави ме...

Бистра. Стой тук, казах ти! (*Пресипнала.*) Или – или аз ще се хвърля през прозореца на улицата... Стой тук и чакай. Аз ще се върна и ти всичко ще узнаеш. (*Излазя.*)

Попович (*отстъпва назад, оглежда стаята, прекарва ръка по лицето си и един стон се откъсва от гурдите му*). Господи, господи, това съм ли е!

В стаята е притъмняло.

Действие второ

КАРТИНА

Стаята на Данаила. Вечер.

Данаил, едва видима сянка, седи на канапето, подпрял ръка на челото си.

Олга (*похлопва отвън на вратата веднъж и след малко още веднъж. Тя не получава отговор и се чуе гласът ѝ*). Данаиле! Тук ли си, Данаиле? (*Отваря вратата и надниква в стаята.*) Тук, а не отговаря!... Прости, че се осмелих да те безпокоя.

Данаил (*горко*). Какво обичаш?

Олга (*пристъпва навътре*). Какво... (*След кратко мълчание.*) Какво е всичко това?

Данаил. Моля ти се, отвори лампата... Благодаря.

Светло.

Олга. Каж ми открито, защо беше така груб към мене?

Данаил. Олга, аз те моля да ме оставиш на мира: няма нищо.

Олга. Нищо? А ето как отговаряш!

Данаил. Може би има нещо, което не се отнася до тебе.

Олга. Да, ето че признаваш! И ако то не се отнася до мене, защо го криеш?

Данаил. Олга?

Олга. Да, да, аз не съм никое дете и разбирам интригите на полковника.

Данаил (*простенва*). Олга, не поменувай тогава човека.

Олга. Видя ли как зная!

Данаил. Ах, ако можеше да занеш как страдам.

Олга (*го доближава*). Данаиле, вярвай ми. То беше една шега...

Данаил. Нямам нищо против тебе. Не разбираш ли!

Олга. Не е чудно да не разбирам. Аз често пъти говоря, каквото ми попадне. Днешното ще ми бъде за урок...

Данаил (*почти на себе си*). То би било най-ужасния урок, който едно момиче може да получи... Да не говорим вече.

Олга. Ти говориш като насън... Чакай да ти разкажа...

Данаил. Какво ще ми разкажеш?

Олга. За подпоручика.

Данаил. За кого?

Олга. За Друмева, подпоручика.

Данаил. Аз достатъчно зная за полковника.

Олга. Полковника...

Данаил (*страда*). Какво да се прави! Какво да се прави!

Олга. Оставиха ме с него, като отидоха да те посрещнат; той почна да ме подпитва.

Данаил. Какво разказваш?

Олга. За полковника. Той почна да ме подпитва, като го помолих да се покаже на прозореца и да уплаши подпоручика...

Данаил. Какво тоя подпоручик?

Олга. Какво? Закача се. Гледа ме от прозореца си. Следи ме на улицата. И той е твой приятел!

Данаил. Тъй...

Олга. Туй аз разказах на полковника.

Данаил. Добре си направила.

Олга. Добре ли?

Данаил. Свой своя е познал.

Олга. Защо говориш тъй!

Данаил. Казвам истината.

Олга. Ти без причина ревнуваш!

Данаил. Олга, ако не се отвращах, а ревнувах...

Олга. Ти се отвращаваш? От кого, от мене ли?

Данаил (*отчаяно*). Олга, ти нито ме разбираш, нито трябва да ме разбереш. Моля ти се, иди си.

Олга. Тъй ли? Ще си ида. Затова те чаках аз! Ще си ида, но тъй, че ти нивга да ме не видиш. Още утре... Истина казвам, ще си ида...

Данаил. Аз слушам.

Олга. Разбира се, по-лесно е да слушаш, отколкото да отговаряш. Ти си вече съвсем друг. Аз те обичам, а ти не... не ми вярваш.

Данаил (*болезнено*). Да вярвам?!... Това не се отнася до тебе, но чуй: няма в света жена – от днес, която би могла да ми вдъхне капка вяра: нито в света жена, нито в небето светица.

Олга. Сериозно ли говориш това?

Данаил. Дали говоря сериозно! Имам всичките най-невероятни основания... Желал бих да можех, макар и насън, да прошепна: може би

аз се лъжа!

Олга. Ах, какви били мъжете! Какво да говоря вече. Аз като че се отегчих: нищо не чувствавам. Съвестта ми е чиста.

Данаил. Аз пък мисля, че жената няма съвест. Аз вярвах в семейното щастие, а сега не вярвам. То не съществува поради липсата на съвест у жената. Да, да, не съществува! Недей се обижда: жената няма съвест... Като знаем това, ние не трябва да вярваме, да се надяваме, да се заблуждаваме. Значи – трябва да подирим нов път към щастие...

Олга (*много тъжно*). Добре, като е тъй. Аз зная пътя, търси и ти своя. Ще си отида още утре. Но ти не можеш да ми забраниш да те обичам. Аз ще те обичам напук – и ти ще видиш, че това е истината, а не лъжа.

Данаил (*ядовито*). Остави твоите фантазии и иди да спиш. Аз трябва да палча, а не мога. Много нощи няма да спя, Олга, и ще мисля. Моята глава се оказа неспособна да проумее някои неща.

Олга. И аз няма да спя!

Данаил. Олга, други път ще говорим.

Олга. Други път – не! То се свърши: какво ще говорим още! (*Противно.*) Данаиле, аз те обичам. Ти можеш да се ожениш за друга... (*Изхлипва.*) Знай, че тя няма да те обича колкото мене. Аз дори щях... щях да ти покажа вече една възглавничка...

Данаил (*трогнато, горчиво*). Колко си ти наивна!

Олга. Такава съм! (*Хвърля се на шията му.*) Не е ли те срам, какъвто си умен, да се сърдиш на едно глупаво момиче! (*Целува го.*) Виж, ще те целувам ли, ако не съм глупава?

Данаил. Не, ти си гениална. Наивността трябва да е гения на жената... Днес аз виждам това като страшна способност...

Олга (*надува устни*). Всичко това ще да е много дълбоко: не току-тъй ми се зави свят...

Данаил. Пред моите очи няма вече много жени, нито дори две, а само една! И тя е героиня на една и съща история от началото на света...

Олга. Аз ти казах вече: струва ми се, че се отегчих, защото нищо не чувствавам. Съвестта ми е чиста.

Данаил. Ти пак своето! Добре, то ме интересува. Разкажи...

Олга. Какво да разказвам! Той ме задиря, аз му се смее – и нищо повече.

Данаил. Мене почва да ми се вижда неприемливо, че жената изобщо може да не бъде снизходителна към всекиго...

- Олга.** Ти какво искаш: да се омъжа за него ли?
- Данаил.** Защо да не можеш? Както за мене, така и за него!
- Олга.** Така и за него? Имало би какво да му мине през главата...
- Данаил.** Какво например?
- Олга.** Например това, че аз пак тебе ще обичам!
- Данаил.** И?
- Олга.** Тебе ще обичам, тебе – и туйто? Пак ли не шеш?
- Данаил.** И като ме обичаш?
- Олга.** Значи, всъщност ще бъда твоя.
- Данаил** (*тихо*). Тъй. Омъжваш се – с любов и без любов, но в края на краищата не го обичаш... Тогава?
- Олга.** Нели ти казах: когото обичам! Туйто!
- Данаил** (*мислещ за друго*). Как тъй!
- Олга.** Ей тъй, защото, види се, не може инак?
- Данаил** (*все разсеян*). Не може ли инак?
- Олга.** Как ме пита! Толкова ли е странно?
- Данаил.** Чакай. Но ако имаш един син, исках да кажа: ако имаш деца?
- Олга.** Децата ще си бъдат деца.
- Данаил.** Да, но... ако те са възрастни и узнаят?
- Олга.** Ако узнаят ли? Може и да узнаят!
- Данаил** (*малко наивно*). И ако те кажат на баща си?
- Олга.** Няма да кажат. Те ще разберат, че и майка им е човек...
- Данаил.** Но ако те не разберат и кажат?
- Олга.** Няма такива деца!
- Данаил.** Защо?
- Олга.** Няма, тия работи се знаят.
- Данаил.** Знаят ли се! Как тъй?
- Олга.** А че как! От само себе си.
- Данаил.** Но все пак, ако той каже на баща си?
- Олга.** Кой?
- Данаил.** Синът.
- Олга.** Синът ли! Ах, да... Много глупав син ще бъде той.
- Данаил.** Глупав! Защо глупав?
- Олга.** Защото ще накара баща си да изпъди майка му, а може и да я убие... И той, глупавия син, ще бъде причината и ще му тежи на душата... защо ме гледаш тъй?
- Данаил** (*много разсеян*). Гледам ли те?
- Олга.** Гледаш ме, ами! Не бой се: всичко това няма да се случи с

мене. Най-напред – аз не ща офицерин... Недей се мръщи: нели приказваме на шега! (*Дърпа го.*) Данаиле, защо се замисли!

Данаил (*тихо*). Аз ще се махна оттук.

Олга. Ще се махнеш ли?

Данаил. Да, ще тръгна за Франция още утре.

Олга. Какво говориш?

Данаил. Чуй, Олга. Недей ме мъчи. Ти ще разбереш по-късно. Аз не съм ти сърдит. Недей ме пита нищо...

Олга. Каж ми само, обичаш ли ме?

Данаил. Не знам. Тая вечер – не знам. Тая вечер аз никого не обичам.

Олга. Защо, боже мой!

Данаил. Кой знай какво може да стане с мене. Може би няма и да се ожена. Имам причини. Те не са в тебе.

Олга. Аз нищо не разбирам. Като не ме обичаш, какво да направя! Да беше майка ми жива! Сега, сега аз нямам никого. Аз те обичам...

Данаил. Не плачи, Олга. Не мисли нищо лошо. Чуй...

Бистра *вляза, след като е направила и прави възможните най-големи усилия да се държи спокойно.*

Олга (*отива при нея*). Лельо, той... той иска да се махне, още утре да замине.

Бистра. Иди, миличка... в стаята си. Аз... Недей плака, ти няма защо да плачеш.

Олга *излазя.*

Бистра (*сяда на един стол. След продължително мълчание*). Ти... искаш да заминеш?

Данаил (*сухо*). Да.

Бистра. Данаиле, аз искам да видим кой от нас трябва да се махне.

Данаил. Аз ще замина.

Бистра. Разбрах. Но аз исках да кажа – това, че може би не ще има защо да заминаваш. Все още трябва някой да напусне тая къща. Това ми е много ясно. Но не ти...

Данаил. Аз ще замина!

Бистра. Сине мой, ето какво... Наистина... стана нещо, което

съвсем променя работите у нас. Нека обсъдим всичко. Касае се за по-голямото или по-малкото нещастие на един човек, когото...

Данаил. Майко...

Бистра. Недей казва нищо. Зная какво би казал ти. След едно нещастие – което (*с много мъка*)... което опорочавам аз...

Данаил. Майко, защо да говорим? Утре аз ще замина съвсем тихо, ще намеря някоя причина... и всичко ще се свърши.

Бистра. Тая къща ще напусна аз, а не ти. Това е моето решение и това ще направя, няма да остане време за тебе.

Данаил. Ти си длъжна да останеш.

Бистра. Длъжна... след...

Данаил. Да. Заради баща ми.

Бистра. Заради баща ти... аз?

Данаил. Майко, ти си длъжна да останеш.

Бистра. Преди малко, отвъде, ти каза друго.

Данаил. Да. То беше първия вик на душата ми, която се...

Мълчание.

Бистра. Защо не довършиш?

Данаил. Не мога.

Мълчание.

Бистра. То беше първия вик на душата ти, която се...

Данаил. Не знам.

Бистра. Която се възмути от...

Данаил. Не знам.

Бистра. И сега ти искаш аз да продължавам да стоя тук и да мамя баща ти?

Данаил. Най-после какво да правим, ако хората са тъй създадени! Ако тям е приятно да загулят и двете си уши с възглавницата на брака? Олга искаше да ми покаже една такава възглавница, приготвена за мене... През нейните уста аз чух да говори една нова истина. Най-после: ако ние искаме от жената нещо, което тя не е способна да даде? И ако това е очевидно и ние съзнателно не искаме да го видим?

Бистра. Данаиле... тия разсъждения... (*Като на себе си.*) Ти би трябвало да имаш малко деилкатност и да не ги правиш пред майка си...

Данаил. Майко, аз искам да те оправдая.

Бистра (*много горчиво*). Това е твърде хубаво, твърде синовно, но аз те моля...

Данаил. Аз исках да кажа, че няма истинско семейно щастие: ако то се оказа фалшиво у дома, какво може да бъде другаде? У дома, дето съществуваха идеалните условия за него...

Бистра. Млъкни!

Данаил. Не, остави ме да говоря, за мене е необходимо да домисля всичко... Исках да заключа, че семейството върху днешните си основи, да, върху днешните си основи... е, очевидно, една преходна форма. То има малко общо с вътрешния живот на човека. Тогава – не отделната личност е виновна, когато...

Бистра (*умолително през сълзи*). Данаиле, при друг случай аз ще взема сама да прочета книгите, от които си почерпил това, но в тоя час...

Данаил. Бащина ми заслуга е, майко, дето аз привикнах много да чета и свободно да мисля: той има такава заслуга и към тебе. Дошло е време разумно да му се отплатим...

Бистра. Добре, добре! И аз тъй мисля. Баша ти ще получи своята награда, най-голямата, ти ще останеш при него...

Данаил. Да разкриеш ти всичко на баща ми? Истината е подвиг!... Тя би била достойна за татка, но аз го обичам много – и не мога да му я пожелаая. Аз не мисля, че единствената награда на праведния – тук на земята – трябва да бъде кръста. Нека поне в нашия случай той получи наградата на едно, макар лъжовно земно щастие.

Бистра (*унесено*). Тъй, тъй...

Данаил (*увлечен*). Но подир всичко, майко, аз... аз ще забравя за един момент, че съм твой син, позволи ми туй... и ще погледна отстрана... И аз ти казвам, че нищо не разбирам... Разбирам, баща ми е пресанал да ти се харесва, но...

Бистра (*си закрива лицето и става*). Какво трябва да слушам аз?

Данаил. Най-после жената гледа на мъжете не тъй, както гледат те един на друг помежду си... най-после аз не познавам отблизо полковника. Но все пак като направя сравнението...

Бистра (*стои до стената като пребита*). И земята не се разгръща да ме погълне!

Данаил. Майко, аз не те укорявам. Не казах ли, че искам да съдя трезво, съзнателно, човешки? Аз разсъждавах тъй, както, мисля, би разсъждавал сам баща ми...

Бистра. Недей съди никак, ти недей!... Грехът в нашата къща е много по-голям, отколкото мислиш, и ти говориш против себе си, когато ме съдиш. Да остана тук и да мълча? Аз съм лъгала с мълчание толкова дълго, колкото години имаш ти! И ще продължавам да мълча – заради тебе и баща ти, – като се махна оттук...

Данаил. Бедния ми баща?

Бистра. Ти трябва да намериш думи да съжалиш и майка си... Мене ще ми е по-леко, ако ме съжалиш макар с един поглед...

Данаил. Не ме мъчи, майко, защото, когато ти искаш това от мене, аз се чувствавах, че не мога да го направя и че няма да го направя никога!

Бистра. Никога?

Данаил (*ядно*). Какво искаш! За първи път тази вечер почувствах аз какво нещо е изобщо лъжата и съм потресен. Сега истината ме измъчва като някоя органическа необходимост. Ето, аз не те чувствавам своя майка! Казвам го, защото това ми е необходимо: не те чувствавам своя майка!...

Бистра (*застава срещу него в мрачна решителност*). Това вече не е по моите сили!

Данаил (*яростен*). Баща ми е възмутен в моята душа... Баща ми крещи, кроткия мой баща крещи в душата ми като ранен звяр. Кълна се, аз ще премажа главата на този полковник, който се промъква в къщата ни, за да я срине!...

Бистра. Това ли е твоята истина?

Данаил. Това?!

Бистра. Ти си един много жесток син. Ти приличаш по жестокост на баща си. Това е истината!

Данаил. Това?!

Бистра. Твоят баща застана тази вечер над главата ми като някой душегубец, повлече ме из тинята, в престъпните му прегръдки да го моля за пощада... Това е истината!

Данаил. Моя баща?!

Бистра. Твоя баща, твоя истински баща, когото ти изпъди, за да се хвърлиш още по-немилостиво върху мене и да ме довършиш...

Данаил (*след постепенен уплах извиква ужасен*). Майко!

Попович (*вляза бърже*). Какво става тук! Майка и син – карате ли се? Бистра, Данаиле...

Данаил (*е отпуснал глава и стене*). Майко! Майко!...

Бистра (*странно апатична, с блуждаещ поглед, замъглен от*

сълзи). Сега вече, сега всичко ми е все едно.

Попович (*отива при Бистра*). Бистра, говори!

Бистра го отблъсква полека с ръка.

(отива при Данаила.) Данаиле, кажи ми: какво ни донесе ти!

Данаил (*полита в прегръдките му*). По-добре да не съм се раздал...

Попович. Ти ли говориш това? Защо говориш това! Разкажи всичко на баща си; като на един добър приятел. Аз ще ти помогна.

Данаил ридае.

(Попович го глади по косата.) Кажи, сине мой, хубаво момче...

Данаил (*избухва истерично и отскача настрана*). Ти не си мой баща!

Попович. Аз не съм твой баща? А чий? Защо?

Бистра (*се отпуца на канаето*). Нека това се свърши... Той каза истината...

Попович. Той каза! Какво?

Данаил. Кажи му, майко! Да повярва и аз да чуя гласа ти... Струва ми се, като че аз не съм аз, като че не съм бил никога... Татко, майко, говорете да ви чуя. Аз не зная живи ли сте, или умрели, или само съм ви сънувал някога.

Попович (*уплашен*). Бистра...

Бистра. Аз крих това двацет и една година. Сега всичко е наяве: той не е твой син!

Попович (*се прислонява на етажерката и после се смъква на един стол като поразен от гръм*). Това... Значи, това ... *(Той подига очи, поглежда Данаила и после Бистра.)* Но... но то не е възможно. *(Умолително.)* Кажете, измислихте ли го? Защо го измислихте? *(Мълчание.)* Ако това е тъй, защо именно сега трябваше да ми се каже то? То е безсмислица... *(Замисля се.)* То е безсмислица и вие сте луди – майка и син... Не, Бистра, само ти... Аз се усъмних още отвъде: само ти, именно ти си лудата!

Бистра. Уви, да беше тъй!

Попович. Данаил, моя Данаил... *(Стремително отива при него.)*

Данаил отвърща главата си.

(Попович го дръпва за ръцете.) Ти ли казваш, че не си мой син? Отде знаеш ти? *(Прегръща го.)* Майка ти не е в себе си, това е то. *(Оставя Данаила и се обръща към жена си.)* Бистра, ти не си в себе си и аз ще взема мерки... Ти вибаги беше странна, от няколко години още повече,

и сега – ето!... *(Отива при нея.)* Ти имаш някаква идея-фикс, която аз никога не можах да проникна, и сега! Тази твоя идея-фикс с чифлика...

Бистра. То беше в чифлика... Аз се боях да се върна там, защото... там не можех да те гледам в очите!

Попович *(стене).* А-а, чакай. Значи... затова! Тъй ли! *(Внезапно, като че е доловил една лъжа.)* Бистра, кажи ми: чий син може да бъде той?! На някой селянин ли...? *(Малко мълчание.)* Или на някой наш слуга, Бистра?! И в онова време? Не е ли то смешно? Преди всичко ти ме обичаше.

Бистра. Аз те обичам и сега.

Попович. Данаиле, майка ти не разбира човешки език... Или поне когато ѝ говоря аз!

Бистра. Недейте ме измъчва вече. Оставете ме да кажа всичко. Данаил е син на Витанова.

Данаил. Аз съм най-нешастния син в света...

Попович. На... на Витанова ли? *(сякаш готов да се разсмее.)* Нешастна жено, опомни се. *(Като че ли иска да сподави едно съмнение.)* Витанов – това вече!... Това е то най-смешното...

Бистра *(съвсем отпаднала).* Аз ще ти кажа всичко – пред Данаила... той съди майка си така свободно, че сега трябва всичко да слуша... Искам да ме чуете и двамата съдии – преди да се махна...

Попович. И ще се махнеш?

Данаил *(се прикланя към стената и закрива лице върху лакътя си).* Ще се махна и аз.

Попович. И ти...

Бистра. Все едно: след час или утре ти сам ще го поискаш.

Попович. Нима всичко това може да бъде истина!

Бистра *(изнемогва).* Мили Сава, твоята вяра ме убива. Колко по-малко бих страдала аз, ако ти беше по друг: не тъй добър, не тъй вярващ!

Попович *(сяда. Почти без глас).* Бистра, аз те слушам.

Бистра. То беше в чифлика, тогаз – по онова време...

Попович *(като на себе си).* Да, да...

Бистра. Ти се губеше по работата на оня човек, Витанова, за да го спасиш... А той ме задиряше, когато останеше сам с мене. Аз мислех това за... не зная за какво! – може би за една забава... Той ми се обясни... то беше сутринта на последния ден, през нощта той замина... Сутринта ти беше към границата... Той ми се обясни тъй ненадейно, тъй горещо и настоятелно...

Попович. Боже мой, боже мой...

Бистра. Тогава аз се борих, но той беше много... много жесток – и ръцете му бяха като желязо.

Попович (*се повдига от мястото си с размътен поглед, но изеднаж се опомня*). Нима е възможно!

Бистра. Аз не извиках: ето моя грях. Аз можех дори да стрелям с неговия собствен револвер... Но аз нито извиках за помощ... Не намирам в себе си и разкаяние, че не съм извикала... И пак страдам. Толкова години оттогава – аз продължавам да се боря, задъхана от железните му ръце, и не съм извикала... Ако Данаил днес не беше...

Данаил. Майко... недей!

Бистра. Аз чувствавам в онова, което е извършено, нещо много особено... Сякаш и аз, и ти, Сава, сме жертви на нещо неизбежно... Като че моята воля никога не е служила мене, а на нещо скрито, по-силно от нас.

Попович. Двайсет и толкова години вяра и радост...

Бистра. Аз съм измервала своя грях безброй пъти, питам се и сега: понеже не извиках, когато оня човек беше толкова смел, не съм ли сама искала да бъде насилена и победена? Това всякога ми е било много тъмно, но все пак мисля, че е непременно тъй! (*Мълчание.*) Три години те гледах аз да очакваш. Ти често говореше, че детето осветява задружния живот на мъжа и жената... Аз бях почнала вече да мисля и чувствавам, че иначе не може и да бъде... В гърдите ми се разбуди нещо по-силно от самата мене...

Попович. Тъй...

Бистра. Помня, един ден, то беше в градината на чифлика, ти откъсна едно цвете... Ти говори залистата му, за тичинките – за всичко негови тайни. После цял един час още – за живота и творението... Аз слушах и чувствавах, че ти мислеше за друго...

Попович. Бистра.

Бистра. Много ноши, все през онова време, ти си ме карал да се вгледвам в небето. Човек не може да не запомни твоите думи... Ти казваше: Там са написани светите слова на откровението. И после – ти говореше надълго за слънца и звезди, за бог и човек, за безсмъртие... Аз се чувствавах, че ти копнееше за това, което още не идеше...

Попович (*стене*). Стига...

Бистра. Аз бях измъчена от нетърпение; не толкова за себе си, колкото за тебе; не, за двамата... Аз бях много изплашена: струваше ми се, че всеки месец на празна надежда те отдалечава от мене... Почти

отчаяна вече, аз чаках спасителя на нашата любов, залога за нашето щастие, смисала на нашия задружен живот! И когато Витанов посегна...

Попович (*става и превит от тежестта на едно огромно страдание, излазя, олюлявайки се*). Да... да, Бистра...

Бистра (*горко, като че цялата ѝ душа е разтопена в една сълза, която е натежала да капне*). Данаиле... майка ти е много нещастна... Прости ѝ, задето тя говори тъй, като че се оплаква и оправдава... Аз съм много нещастна заради баща ти, като го изгубвам, и много щастлива поради тебе, защото те имам... Сине мой, днес майка ти има единствено тебе. Ти не си само мой син, но и мой другар, мой изповедник. Аз едва бях минала двайсет години, когато те родих: струва ми се, че сме раснали заедно... Ти си бил свидетел на всичко: на моите потайни сълзи и намоиет отровени радости... Сега вече ти можеш всичко да си обясниш... Осъди ме, оправдай ме – сега, когато всичко знаеш – говори, каквото щещ... Мене стига, че те чувствавам вече мъж в света: ти си моето оправдание за миналото и моята утеха за утре...

Данаил стои бледен и сякаш безжизнен.

Олга (*в небрежно домашно облекло влазя тревожно*). Лельо, вуйчо плаче в стаята си, чуе се чак в моята стая... Аз се уплаших...

Бистра си обхваща главата с две ръце.

Данаил (*тихо*). Нещастна майко, потърси как да го утетиш; иди при него!...

Бистра го гледа един момент и после излазя.

Мълчание.

Олга. Данаиле, страх ме е...

Данаил (*след малко*). От какво има да се боиш?

Олга. Ей тъй: страх ме е...

Данаил. Остани, като е тъй.

Олга (*пристъпва*). А пък преди – аз не мислех, че имало друго, по-сериозно... Да можех сама по улиците, бих отишла у една моя приятелка.

Данаил. Ще бягаш ли оттук? И майка ми, и аз – всички искат да

бягат.

Олга. Тук има нещо...

Данаил. Да, има нещо, от което не мога да избягам и аз, както ти например, без да има какво да си припомня...

Олга. Защо пък!

Данаил (*в безизходна отчаяност*). Но къде мога да отида, когато не чувствавам земята под себе си! Аз приличам на един метеор, който пада и гори... Преди да стъпя някак на нозете си, ще изгоря в своята мъка...

Олга (*с майчинска нежност*). Аз не зная за какво приказваш, но ти си много имъчен, мили Данаиле!

Данаил (*сяда*). Олга, днес аз изгубих всичко. Нямам вече ни майка, ни баща.

Олга. Че как тъй може да бъде това!

Данаил. И аз още дишам и говоря аз – незаконния син на полковник Витанов!

Олга (*слисана*). А-а... (*След продължително мълчание.*) Затова вуйчо плачеше...

Данаил. Не зная кой от двамата ни е по-злочест: вуйчо ти или аз.

Олга (*вмислена, много тихо*). Ех, какво пък...

Данаил (*ранено*). Олга!

Олга. Какво?

Данаил. Ти разбираш ли...

Олга (*колебливо*). Как не! Знаел си толкова време един човек за баща, един човек като вуйча, толкова добър! И изведнъж...

Данаил. Но ти говориш...

Олга. Говоря, както мога. Като си бил син... син на ифигерина, няма сега да се убиеш!

Данаил. Казах ти, че аз нямам вече ни баща, ни майка, че аз изгубих всичко... Всичко в света!

Олга (*загрижено, разсъдителна*). Витанов ти е баща, а леля Бистра ти е майка – ето всичко. Един или друг, все някой е баща на човека... Само майката не е тъй.

Данаил. Слушай.

Олга. Позволи, и аз не съм паднала от небето. Баща си – нито го помня. Ех, не умрях, като го нямах! Майката е главното, уверявам те. Погледни: какво е къща без майка? Нели казват: детето без баща е половин сирак, без майка – цял...

Данаил. Аз съм два пъти сирак, защото...

Олга (*го ласкае*). Какво си дете! Работата на родителите е да... В гимназията една рускиня, учителка, ни казваше, че ... (*Внезапно.*) Ах, падна ми косата! (*Прави движение да прибере косата си, но широките ръкави на блузата се смъкват до раменете ѝ.*) А!... (*Отпуца ръце.*)

Данаил (*опчти на себе си*). Ти си много чудна!

Олга. Тая вечер ние само се чудим един на друг! (*Прави още едно незънтелно движение да прибере косите си, но пак бърже отпуца ръце.*)

Данаил (*станал, я поглежда отстрана*). Ти си невероятна!

Олга (*прехапва устни. Тихо*). Истина е...

Данаил. Кое?

Олга (*нерешително*). Това за полковника. Днес той погледна леля веднъж... Така си приличате!

Данаил (*се отвърща болезнено*). Олга!

Олга. Не, няма нищо: само тъй ми се стори. Успокой се! Виждам, че ти е мног мъчно и затова, както сам говореше, по-добре ще е да заминеш... Данаиле, слушай: да се махнем оттука! И аз ще дойда с тебе. Дори можем да останем за постоянно в Париж.

Данаил. Човека като те слуша...

Олга. Какво? Ние ще заминем отгук и ти ще забравиш всичко. А че и леля Бистра е доста богата: няма тя ще ни остави!

Данаил (*я обхваща и разтърсва*). Мълчи! Ти говориш неразумни неща... Недей се сърди! Все пак аз те обичам. Ти ми остана едничка в живота. Олга, мила... Такава малка, такава нежна, аз те обичам. Ако не беше ти, аз бих се хварлил в Дунава... Толкова неща ми каза ти – наистина, много детински, но начина, по който ги казваш...

Олга (*се притиска у него*). Глупава съм, какво да направя! Може би пък е време да стана по-умна. (*Дяволито.*) Сега – ти само ме слушай, да не сбъркаш нещо!

Данаил (*страдно*). О!...

Олга (*се отдръпва*). Стъпките на вуйча!

Данаил. Той иде тук.

Олга (*избягва при другата врата*). Ще почакам в тази стая, може да не иде тук.

Попович (*застава на прага, спира продължителен поглед върху Данаила и сетне, пристъпва навътре*). Ела при мене.

Данаил (*стоял до това време с наведена глава, полита към него, готов да се хвърли в прегръдките му*). Татко!

Попович (*го спира, като слага ръце на раменете му, и говори с*

разкъсано сърце). Моя Данаил... Всичките мечти, които не домечтавах, моята душа ги авещаваше тебе... И аз си думам: те няма да умрат!... Когато съм виждал в полето някое старо дърво и в дънера му една издънка, аз съм мислил: дървото няма да умре... Като те гледах тъй млад, тъй упорит, тъй пламенен, аз чувствавах да се завършвам в тебе и да възкръсвам за нов живот! Аз чувствавах своето безсмъртие...

Данаил (*му целува ръцете и шепне*). Мили татко...

Попович. И изведнъж да те откъснат от мене! Единственият клон на старото стебло! Аз съм тъй ссраснат с тебе... Но то значи да не живея вече, да ме убият! Не, то е по-страшно от всяко убийство... Сега аз разбирам как може да се погуби някому душата... Да те откъснат от мене, не е ли то навеки да ъбият душата ми!

Данаил (*шепне*). Аз нямам друг баща освен тебе...

Попович (*с внезапна сянка от босрост*). Друг баща? Друг баща ли? Аз го казах вече десет пъти и пак настоявам: майка ти е луад! Аз ще повикам лекари чак от Виена, още утре, щом се съмне... Тя – отде тя знае чий си ти? Добре, разбирам, в един момент... тя и той са извършили някакъв грях... Питам я сега отвъде... Но какво повече от туй може да ми каже майка ти? Тя нищо не знае, казвам аз!... Ти си мой, всяка твоя частица е моя плът от плътта ми...

Данаил (*бясно*). Татко, аз мразя оногова човека!

Попович (*отскача назад поразен*). А-а!... Ти се озъби като някое вълче!... Устата ти се разкривиха и зъбите ти се показаха... Като у него, стария вълк!... Отвърни се, да не те гледам!

Данаил. Татко, какво ти е!

Попович (*слухти*). От очите ми падна нещо и аз виждам за пръв път!... Ужасния човек е тук и ме гледа!... Не ме гледай, махни се!

Данаил (*пристъпва*). Татко...

Попович (*се хвърля върху него*). Какво искаш ти!... Де е моя син!... Убиец...

Данаил (*без да се защитава*). Татко! Ела в себе си...

Олга (*се втурва от съседната стая*). Вуйчо !... (*С писък*.) Лельо, вуйчо уби Данаила!...

Бистра (*се появява почти едновременно с Олга и застава между Поповича и Данаила*.) Сава, какво правиш!

Попович вече се е отръпнал и се оглежда като пробуден след страшен сън. Той вижда раздърпания Данаил и захвапва дясната си ръка со всичка сила. Данаил през това време се е прислонил върху рамото на Олга.

Бистра, плачеца, отива при него и с безмълвна нежност оправя косата и дрехите му.

Действие трето

КАРТИНА

Пак салона. Утро.

Попович след безсънна нощ седи с мъченишко изражение на лицето.

Дясната му ръка, която той бе захапал, е превързана.

Олга (*стои няколко стъпки настрана от него и промълвя нерешително*). Вуйчо.

Попович (*се обръща бавно*). Олга, ти ли си?

Олга. Аз.

Попович. Толкова рано!... Не си ли спала?

Олга (*уклончиво*). Часа е близо осем.

Попович. Другите... леля ти, Данаил – те... те станаха ли?

Олга. Че те не са лягали? (*През сълзи.*) Леля...

Попович. Какво ти е?

Олга. Вуйчо, какво ще стане сега!

Попович. Нищо, Олга, успокой се. И нищо не е било.

Олга. Аз други път не съм подслушвала, но сега подслушах... и погледнах през бравата на вратата... Данаил си нареждаше багажа. Аз похлопах, той ми каза: след половин час, не съм облчен...

Попович (*с дълбока въздишка*). А той си нареждаше багажа ... (*Става и прекарва лява ръка по лицето си.*) Защо?

Олга. Ще замине.

Попович. Ще замине ли?

Олга. Навярно за Франция.

Попович. Ти знаеш ли причината?

Олга навежда глава.

Тъй, ти знаеш...

Олга. Поне да вземе и мене со себе си... Къде ще върви сам? Той ще се разболе от отчаяние...

Попович (*я глади по косите*). Толкова ли го обичаш?

Олга. Но той! Нарежда си багажа, ами вика: след половин час!

Попович. Не се плаши. Нека си нареди багажа. Сам ще види... Не е лесно човек да напусне ония, които е обичал... които обича ... (*Ходи*

замислен и утвърждава горчиво на себе си.) Да, да...

Олга. Вуйчо!

Попович. Каза ли нещо, Олга!

Олга (*нерешително*). Вуйчо, и аз мисля, че всъщност няма нищо особено... та Данаил да се махне.

Попович. Разбира се, Олга, разбира се.

Олга. Всъщност...

Попович. Защо не кажеш?

Олга. Не знам дали трябва да го кажа.

Попович. На чуйчо си можеш всичко да кажеш.

Олга. Много просто: сега Данаил...

Попович (*след кратко мълчание, сякаш ехо*). Сега?

Олга. Когато хората нямат свои деца... Имам една приятелка, тя казваше веднъж...

Попович. Какво казваше тя?

Олга. Мисля, че беше това: главното е хората да имат...

Попович. Е?

Олга (*смутено*). Аз не знам...

Попович (*като на себе си*). А може би ти знаеш повече от всички други... (*Ходи.*) Да, да...

Олга. Вуйчо!

Попович. Е, Олга?

Олга. Искях да те помоля за едно нещо... Да кажеш на Данаила...

Попович. Да кажа?

Олга. На Данаила...

Попович. Какво? Олга (*тихо*). Но тебе не ти е добре.

Попович. Та добре ми е! Говори... Хубаво е човек да слуша другите (*съвсем тихо*)... когато не иска да чуе всичко в себе си...

Олга. Ти си много бледен сега.

Попович. Бледен ли съм? То трябва да е от... от ръката.

Олга. Какво имаш на ръката?

Попович. Нищо, Олга... Една ръка чинаги трябва да върви подир разума... ако тя не прави всичко това, ние сме длъжни да ѝ го напомним... Още повече – когато работата е много проста, както казваш ти.

Олга. Наистина, вуйчо, и аз се уплаших, когато нощес...

Попович (*ходи унесен*). Да, да...

Олга. Подир това леля толкова плака! Особено – когато Данаил ни каза да го оставим сам... Тя прекара цялата нощ из коридорите...

Попович. Олга, кажи ... (*Ходи.*) Кажи на леля си...

Мълчание.

Олга. Какво да ѝ кажа?

Попович. Ах, да!... Кажи на леля си, че я моля да дойде малко при мене... Или виж, мога ли да отида при нея.

Олга. Аз мисля, че ти казах: тя излезе.

Попович. Излезе ли! Къде отиде?

Олга. Не знам. Тя ми каза да бъда из къщи и че скоро ще се върне.

Попович (*тревожно*). Къде може да е отишла?!

Олга. Тя държеше в ръцете си някакви книжа. Стори ми се, че то бяха книжа от банката.

Попович (*тръгва към вратата, но се спира и след като помисля, се връща*). Олга, слушай. Иди намери леля си. Виж най-напред в банката.

Олга (*заразено тревожно*). Аз непременно ще я намеря и няма да я оставя сама.

Попович. Да. Измисли някоя причина. По-скоро...

Олга (*изхвърква навън, но почти веднага се връща*). Вуйчо... оня!

Попович. Кой?

Олга. Полковника.

Попович е в недоумение и колебание.

Какво да му кажа? Той е вече до стълбата, ето – звъни. Слугинята отива...

Попович. Нека го пуснат да влязе.

Олга (*сякаш зле чула*). Нека... аз не разбрах.

Попович. Нека го пуснат да влезе.

Олга твърде учудена изляза.

(Говори след нея.) Ти иди за леля си веднага . *(Остава сам и се разхожда.)*

Витанов (*вляза решително, като прикрива смущението си и с малко нахалство*). Аз съм тук...

Попович (след кратко мълчание, като е застанал). Виждам.

Витанов. Аз съм тук, за да взема всяка отговорност върху себе си.

Попович (*с горчив усмех*). Това е едно много рицарско движение... Но, господин полковник, аз не виждам негоавата цел.

Витанов. След всичко станало во вашия дом...

Попович. А, тъй, вие знаете ... *(Помисля.)* Всичко, което е станало

в къщата мизасяга само мене.

Витанов. Искате да кажете, че аз съм тук не при чем.

Попович. Очевидно.

Витанов. Аз помислих да се туря на ваше разположение – за всеки случай... Преди всичко човек може да изгуби хладнокръвие – и...

Попович. Както виждате, излъгали сте се (*С чувство.*) Господин полковник, аз казвам, че сте се излъгали, запомнете това – и помислете върху него... И ако смятате, че сте ми нанесли някаква обида или че сте били недостатъчно коректен приятел и ако това е наистина тъй... И вие все пак разберете, че сте се излъгали – аз ще бъда бапълно удовлетворен !... (*Вглежда се в полковника.*) Аз говорех глупости, не зная какво говоря... витанов, вие нямате никаква работа тук и аз не диря нищо от вас!

Витанов. Понятно. Но пак...

Попович. Господине, вие нямате никаква работа тук!

Витанов. Позволете... (*Меко.*) Аз ви съчувствам – и...

Попович (*бързо*). Вие ме жалите? Няма ли да искате извинение?! И то би било много рицарско...

Витанов (*глухо*). Не.

Попович. Какво тогава?

Витанов (*твърдо*). Искам да зная какво възнамерявате!

Попович. Вие искате да занете... Преди малко едно дете също ме питаше какво ще бъде занапред... Олга имаше своите основания... мислителите, че и вие имате своето право?

Витанов. Аз го имам.

Попович. Вашето убеждение ми стига, за да ви призная правото... Бързам да ви успокоя...

Витанов. Аз съм готов на всичко изходи.

Попович. Да?

Витанов. Ако последва разрыв във вашето семейство...

Попович. Разрыв в моето семейство?

Витанов. Искам да кажа, ако нещи ви спира, в даден случай...

Попович. Вие сте готов да ме улесните? Или... или... да предупредите скрупулите, които бих имал пред вид бъдещето на...

Витанов. Пред вид тяхното обществено положение.

Попович. Това ли?

Витанов. Казано направо!

Попович (*гледа го продължително*). Вие желаете такъв изход!

Витанов. Попович, аз обичам своя син.

Попович (*объркано*). Да, да, вие сте негов баща... зная това от

снощи.

Витанов. Понятно е, че...

Попович. Да, да... Само почакайте малко... Искях да кажа, че това е хубаво от ваша страна...

Витанов. Аз бих...

Попович. Почакайте... Все пак аз не виждам причината... Въпроса е въвн отмоите и вашите ръце... (*Замисля се.*) полковник витанов, аз имах едно лъжовно щастие. Днес хората биха казали, че преживявам едно нещастие. И то е лъжовно !... (*Унесен.*) Какво исках да кажа аз! Да, всичко, което не е разум, е лъжа, защото е временно, смъртно... Само нашия чист разум е безсмъртна частица от вечния бог... Всичко друго е или предразсъдък, или инстинкт, или ... (*Внезапно.*) Не, исках да кажа нещо за родителството... Малката Олга знае повече от всички... (*Мисли, после говори тихо, на себе си.*) Какво друго мога, освен да изживея живота си в правда! Това е единственото истинско щастие, до което човек може да се възмогне...

Витанов (*вкрадливо*). Вие казахте, че въпроса е въвн от нашите ръце; как трябва да се разбира това?

Попович (*едва ли дочул, разсеяно*). Да, въпроса...

Витанов. За сина и майката.

Попович (*трепва*). Нищо, господине, не чухте ли! Аз ви казах: за мене нищо не се е променило. Колкото за тях, те ами имат думата за себе си. Но аз вярвам, че и за тях ще бъде същото...

Витанов. Мислите ли?

Попович. Какви са вашите основания да се съмнявате?

Витанов. Майката препоръчва сина на моите грижи при случай на нужда.

Попович (*силно развълнуван, сяда*). Тогава, за да разбере всичко това... аз чакам осветление от вас. Вие занете повече от мене, какт сте занели повече през толкова години... Говорете!

Витанов. Какво да говоря!

Попович. Искам да чуя какви са намеренията (*с мъка*)... на жена ми... Вие знаете всичко от нея?

Витанов. От кого другиго?!

Попович (*като на себе си*). Аз трябваше да се сетя веднага... (*Мисли.*) Бистра... Но какво странно има в това!... (*Страда мълчаливо.*)

Витанов (*трогнато и виновно*). Едно фатално стечение на обстоятелствата...

Попович (*с много болка*). Аз бях повярвал, че имало само един

фатален момент – някога... Сега аз виждам: срещата на един мъж и една жена, едно съпружество е било фатално!... *(Стреснат от своите думи, тихо.)* А кой знае... Може би аз не съм прав. (Като замиращо ехо.) Кой знае...

Витанов навежда глава смирено.

Но аз още не съм се попитал: отде, как изпъкна целия въпрос за Данаила... Толкова пъти от снощи това минава през главата ми и не е спряло! Да, да... Очевидно, всичко е свързано с вашето пристигане тук. Повече от двайсет години мълчание... защо едва снощи да бъде нарушено то!

Витанов. Вярно. Аз съм причината.

Попович. Вие ме питате за моите намерения... Аз ви питах за намеренията на жена ми... Какви са вашият лични намерения – ето кое трябва да се знае!... *(Ходи.)* Кажете направо: какво е разпоредено да бъде! Нима се опасявате, че ще ме изненадате или съкрушите? Недейте ме жали ... *(Тихо и болезнено.)* Когато човек губи, по-малко мъчително е да изгуби всичко, отколкото да спаси една част. Спасеното ще му напомня по-живо изгубеното, без да му позволи скръбта напълно... *(Като че е забравил чуждото присъствие.)* До днес аз не познавах страданието. Моите понятия за него бяха твърде смътни. Днес забелязвам, че ти има вкуса на някакво сладострастие... Да, да! Като че сега душата ми е попълна и по-реална. Сякаш по-рано съм я пълнил само с дим; разбира се, с дима на измислиците... Човек трябва да живее на земята, а не да се движи из облаците, като ... *(Една гримаса, която иска да бъде смях, сгърчва лицето му. Търка си челото, тръсва глава и се обръща към полковника.)* Значи... какво искате вие.

Витанов *(тихо)*. Не знам... Чакам развитието на събитията.

Попович *(застава и го гледа)*. Някога след бунта, когато... когато се криехте в чифлика... аз попитах: какво искате, на какво се надявате, като въстанахте. Тогава вие ми отговорихте тъкмо с тия думи: „Не знам!“

Витанов. Но аз съм честен човек, Попович!

Попович. Аз не решавам противното, додето ви признавам едно право... Почакайте, да свършим. *(Тръгва към вратата.)*

Данаил се явява там и твърде смутен, иска да се върне.

Ела. За тебе идех.

Данаил. Аз погледнах за мама... *(След малко колебание отива при Поповича и целува полека превързаната му ръка.)* Добро утро, татко.

(Застава извърнат по начин да не вижда Витанова.)

Попович *(го целува по бузата и промълвя развълнуван).* Благодаря, мило момче.

Неловко мълчание.

Данаил. Необходимо ли е моето присъствие, тук?

Попович *(го хваща за ръка).* Да... Седни при мене. *(Те сядат заедно на канапето.)* Г-н полковника е дошъл да поговорим – и аз намирам, че това е необходимо: да поговорим като разбрани хора. *(Поглажда косата му.)* Колко измъчен изглеждаш ти! *(Мълчание.)* Данаиле, виж колко спокоен съм аз... Ако погледнеш на всичко като мене...

Данаил *(едва чуто).* За какво е думата?

Попович. Думата беше за това ... *(Търка си челото.)* Да, г-н полковника дойде... *(Внезапно и решително.)* Той е тук с искането на истинския баща...

Данаил *(се изправя, изглежда полковника, сетне навежда глава и говори с горчива твърдост.)* Аз съм пълнолетен, вече мъж и не търся един баща, който да ме признае за свой син, нито дори просто да ме счита за такъв... Наиситна, онова, което се разкри снощи, ме туря в особено положение, но повече? Господине, аз съм благодарен за живота, който ми е даден, и питам сърцето си, но ето: аз ви гледам и *(тихо)* вашето присъствие неми казва нищо... Аз не ви познавам!

Витанов *(смутен).* Струва ми се, че съм криво разбран или лошо съм се изразил. Не съм дошъл никому да се налагам, вот... Едно чувство на дълг ме доведе само да заявя готовността си на всичко... като не знаех каква позиция ще заеме Попович. С позволение, каквито и да бъдат вашите чувства и мисли, отличен момък, ну, ще го кажа: вие сте ми скъп.

Данаил. Едва ли има друг човек, богат с обич, като мене: всички ме обичат...

Попович. Данаиле...

Данаил *(на полковника).* Аз не искам да ви обиждам, господине: това би било неуместно днес и тук ... *(Увлечен.)* В тая къща ридае едно мълчаливо страдание, пред което трябва да се благоговее. Това най-добре виждате вие, щом в тая минута можете да...

Попович. Данаиле, моля!

Витанов *(с приятно чувство).* Нека продължава: той говори

хубаво.

Данаил (*по-тихо, все на Витанова.*) Вие казвате, че сте мой баща, и всички ме карат да вярвам това. Добре, вие сте мой... мой физически баща, ако може да се каже тъй... (*към Поповича*) и ако ми е позволено да говоря свободно.

Попович. Ти решаваш своя въпрос...

Данаил. Понеже въпроса за моя баща е поставен, когато съм вече възрастен, той може да се разреши само от мене, казах го и по-рано... Тук ми идва на аума едно нещо: от другарите, които съм имал, едва ли ще се намери на десетте един, който не би бил доволен да нямаше своя баща. Естествено: тях, синове и бащи, свързва само залька и често те са чужди един надруг, отколкото всички останали хора помежду си...

Попович. Не бива да съдим хората произволно.

Данаил. Аз не съдя никого, но си мисля: когато се изменят материалните условия за човешки живот и той стане някак по-духовен... може би само тогава хората ще чувствуват туй, което случайно чувствувам аз сега, в своето нещастие... Навярно те ще признават като мене един баща на своята душа, а не бащата по неизбежностите на природата... Аз изгубих баща си и ето: вече не ме е страх да произнеса тия думи, защото го намерих отново!

Попович (*става и говори през сълзи*). Дай си ръката. Аз вярвах в това. Не бях ли казал: нищо не е било и нищо няма. Последните дванайсет часа не съществуват и ти сега слазаш от парахода...

Данаил (*глухо, като навежда глава*). Аз сега се качвам на парахода.

Попович. Ти сега се качваш?

Данаил. Още днес.

Попович. Ти все пак заминаваш?

Данаил. Да. Аз не съм вече от тая къща.

Попович. Ти?

Данаил. Татко, ти по-късно ще ме разбереш... Сега аз ще искам само едно: след известно време да изпратиш Олга при мене... ако тя не престане да го желае.

Попович. Преди малко аз друго разбрах!

Данаил. Онова, което говорих, е в душата ми тъй, както го изказах. И да остане то завинаги така, аз трябва да се махна.

Витанов. Господа, искрено съм трогнат от всичко, което видях тук... Ако би ми било позволено, аз бих казал, че е по-уместно младия човек да замине. Но то ще бъде злоупотреблиение от моя страна – да

говоря още, – затова се оттеглям...

Попович. Останете. Вашето присъствие не е още излишно.

Данаил. Татко, аз искам да се махна, за да излезне миналото... Това е необходимо колкото за самия мене, толкова за тебе и за майка ми. Аз съм олицетворена лъжа между вас двама ви.

Попович. Лъжата, сине мой, не е тъй страшна, както хората си мислят. Понякога тя може да ни научи на големи истини. Ти сам се нарече лъжа... Но има ли по-хубава истина от оная, за която твоята душа свидетелства? Колкото се отнася до майка ти, нека това не те смущава: за нея ще ни каже г-н полковника...

Витанов (*иска да се вмеси*). Но...

Данаил отива при Поповича, закрива лицето си на рамото му и почти риде.

Попович. Успокой се. Недей обвиняв майка си.

Данаил. Ти ли говориш това!

Витанов (*виновно*). Преди един час госпожа Бистра искаше а ми остави една записка в бюрото на хотела. През това време аз излязах и като я видях, говорих с нея. В две думи тя ми обясни какво е било тук и ми препоръча... говорихме за това!

Попович. Г-н Витанов, жена ми беше при вас да иска покровителството ви за Данаила. На езика ми е по-раншния въпрос: не е ли тя всецяло под ваше влияние Има една мрежа от неща уж много ясни, а все пак тъмни... Чуйте: сега е часа на ликвидацията. Вече няколко пъти казвам: можете да говорите открито!

Витанов. Аз ви казах още отначало, че съм готов за всички сллучаи, ну... а сега – повече, отколкото по-рано. Не питам вече за моя дълг, а какво ще ми бъде оставено да направя.

Попович. Прочее?

Витанов. Ничего, далъше!... Какво друго има в моя власт?

Данаил. С мене заминава и майка ми...

Попович. Ти си говорил с нея за това?

Данаил. Ще го поискам.

Попович (*с мъка*). Може би тя мисли за развод.

Данаил. Не е чудно. Но аз искам тя да замине с мене – и ще замине.

Попович. Нужно ли е туй?

Данаил. Да, поради твоите подозрения.

Попович. Моите подозрения не задължават никого към нищо. Те са може би и безосновни.

Витанов. Позволете да се вмеся: те са безосновни.

Попович. Но, между другото, ние не знаем какво Бистра сънува за своето щастие. И не трябва да й пречим.

Данаил. Един син при известни обстоятелства може да каже, че няма баща. Една майка никога не може да каже тъй за своя син. Тя е жертвувала всичко, за да го има, и ще жертвува себе си, за да го запази. Тя е длъжна да стори това заради него, инак защо му е дала живот!

Олга (*идва при Поповича и му казва тихо*). Вуйчо, леля си дойде.

Данаил (*венага отива към вратата и вика навън*). Майко!

Олга (*на Поповича*). Аз я намерих в банката. Тя ми се скара, че съм отишла да я диря.

Бистра (*влязла, изненадва се, като вижда полковника, и после говори с голяма умора в гласа, погледа и движенията*). Г-н Витанов, подпоручика, когото видях с вас в коридора на хотела, дойде ад ме следи. Ишлишно и неприятно беше... Освен това криво сте ме разбрали, като сте прибързали да се явите тук.

Витанов. Изпратих подпоручика Друмев, защото ми се видяхте доста смутена... а всеки разбира, както може...

Попович. Той намери у нас само деликатна обноска.

Бистра. Нека бъде тъй. (*Към Олга, която е тръгнала да излезе*.) Олга, остани за малко... (*На Данаила*.) А тебе те моля да заминеш по възможност още днес. Но доколкото мога да се догаждам, и ти сам ще искаш същото... Остава да те моля да тръгнеш заедно с Олга. Настани я там в някой католишки пансион за една-две години, докато стане достатъчно зряла, за да ти бъде жена... (*Към Олга*.) олга, аз зная, че ти искаш... (*На Данаила*.) Това е волята на майка ти – ако би обичал, да я изпълниш... (*Оставя книжка върку масата*.) Тук е всичкото мое богатство, приведено на твое име в „Credít Lyonnais“.

Данаил. Майко, аз заминавам след пладне с Олга – и с тебе!

Олга (*е отишла при Бистра и шепне*). Лельо, много просто...

Попович. Аз моля...

Бистра. Олга ми разказа някои неща. Аз зная какво би молил ти. Недей ми бърка!

Данаил. Майко, какво ще правиш тук! Аз мислех, че трябва да замина сам... но ти уверена ли си в себе си?

Бистра. Какво означава това питане?

Данаил. Мога да ти кажа какво означава то!... *(След колебание.)* Майко, ако аз се махна, изчезвали греха между тебе и него... баща ми?

Бистра. Не.

Данаил. Да, да, понеже аз не съм измислица. Но ако не може да изчезне греха на миналото, може ли да се заличи съмнението поне в настоящето?

Бистра. Не.

Данаил. Значи нищо не може да се върне!

Бистра. Всичко може да се поправи.

Данаил. Именно тъй исках и аз... Нели може? Дори след акто беше в хотела при г-на витанова?

Бистра. Какво от това, че съм била в хотела при него?

Данаил. О, знам ли аз!... *(С отчаяна смелост към полковника.)* Господине, реда е ваш!... Оправдайте майка ми! След като я стъпкахте...

Попович. Данаиле, никой не съди майка ти!

Витанов. Аз не разбирам...

Бистра. Аз разбирам... няма нужда никой да ме оправдава... *(Към Попович.)* Аз ще кажа една последна дума, когато замине Данаил, и ще се оправдая...

Данаил *(вън от себе си).* Майко! Недей се обръща вече към баща ми! Пощади го. Нима ще искаш той сам да тури ръката ти в ръката на полковника!

Попович *(бързо).* Данаиле!

Бистра *(затваря очи, бледа като платно).* А-а! Това?! Значи, не утре! А сега... Моя час дойде.

Олга *(плаха).* Вуйчо, какво...

Витанов *(възмутен).* Момко, ти нямаш никакви поводи за този език!

Бистра *(протяга ръце).* Недейте! Нека говори... Говорете всички! И когато свършите...

Попович *(я хваща за ръката).* Бистра!

Бистра *(се отдръпва).* И когато свършите, аз ще кажа нещо... *(Мълчание.)* Никой не продумва? Добре. Тогава ще говоря аз. Аз казвам, че обичам своя мъж... *(Мълчание.)* Казвала съм го винаги пред всички, които сте тук, казвам го и сега. Аз съм обичала и обичам своя мъж.

Попович. Бистра, аз вярвам.

Бистра. Ти не бива ад вярваш сега: вярвал си и ще вярваш подир малко... Ако ходих тая заран при Витанова, то беше, защото не знаех

какво ще стане с Данаила... защото допусках, че син ми може да остане сам в света.

Попович. Бистра, аз казах...

Бистра. Аз предполагах какво ще кажеш ти и още по-голяма става-ше болката ми... Но естествено беше да кажеш и противното... Едва ли би се намерил и друг някой да постъпи като тебе, когато и оня, който дължи живота си на моя грях... когато и той самия се обявява против мене и против себе си.

Данаил (*съкрушен, иска да ѝ целуне ръката*). Майко, прости ми...

Бистра (*го отстранява*). Аз съм ти простила всичко още когато съм си простила своето престъпление.

Данаил (*крещи*). Майко, как да разбирам тия думи!

Попович. Бистра, успокой се.

Бистра (*на Данаила*). Не е нужно да ги разбереш. Съвестта на родителите ни трябва да се пробужда в техните деца. Моята съвест мълчи пред бога, защото я укрепява природата. Говори само моята любов, която днес е поругана и очернена.

Витанов (*трогнат*). Госпожо, ако мога да свидетелствувам...

Бистра. Вие нищо не можете да свидетелствувате. Бог ви изпраща да бъдете свидетел на нещо... Преди двайсет и две години вие ме нападнахте в дива страст. Ако речете да бъдете съвсем искрен, ще ме намерите невинна...

Витанов. Аз мога да кажа...

Олга (*тихо на Поповича, който не обръща внимание на нея*). Вуйчо, да излезе?

Бистра. Вие ще ме намерите невинна, но аз не съм такава. Прав бяхте снощи, когато казахте, че аз се отдадох. Можех и да извикам, и да стрелям – но не направих нито едното, нито другото. Аз запазих оръжието, което не спаси някога честта на моя мъж. То ще спаси днес вярата му в моята любов. Бях решила за утре... (*Изважда един револвер и го насочва в главата си.*) Това е моето изкупление!

Общ уплах.

Данаил (*който е по-близо до нея, се гвърля с вик и блясва ръката ѝ*). Майко!

Револвера гръмва.

Попович (*хваща ранена лявата си ръка*). Слава богу!

Олга е отишла до стената и е закрила с ръце лицето си.

Витанов (*отива при Поповича, за да му помогне*). Какъв ужасен случай...

Бистра стои като вкаменена.

Данаил. Майко, да се приготвим за път!

КРАЙ

Източник: Словото

Публикация

П. К. Яворов, „Събрани съчинения в пет тома“, Български писател, С.1977–1979, под редакцията на К. Куюмджиев
Набиране: Гергана Мечкова и Мартин Митов

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7160>]